

УДК 811.162.3' 373.7

Федонюк В.Є.
(Київ, Україна)

ПРО ЧЕСЬКУ ФРАЗЕОЛОГІЮ З ГЕНДЕРНИМ КОМПОНЕНТОМ

Стаття присвячена аналізу фразеологізмів з гендерним компонентом в семантиці, які з'явилися в чеській мові в кінці XX – на початку XXI століття.

Ключові слова: *гендер, фразеологізм, семантика, маскулінність, фемінність.*

Статья посвящена анализу фразеологизмов с гендерным компонентом семантики, которые появились в чешском языке в конце XX – в начале XXI века.

Ключевые слова: *гендер, фразеологизм, семантика, маскулинность, феминность.*

The article is devoted the analysis of phraseological units with a gender component semantics which appeared in Czech at the end of XX – beginning of XXI centuries.

Key words: *gender, phraseological, semantic, femininity, masculinity.*

Гендерна проблематика активно розробляється сучасною наукою¹. Досить успішно в цьому напрямі ведуться дослідження і в мовознавстві². Чимало праць останнім часом було присвячено гендерності на лексичному і синтаксичному рівнях мови. Помітно менша увага приділялась вивченню під цим кутом фразеології. Причому в основному такі дослідження проводились на англomовному матеріалі³, іноді в зіставленні з російською⁴,

¹ За даними Харківського Центру гендерних досліджень, в кінці XX – на початку XXI ст. гендерні дослідження на території Білорусії Росії, Україні та у Казахстані проводились в політиці, економіці, історії, філософії, медицині, біології, психології, культурології, юриспруденції, педагогіці, мистецтвознавстві, соціології тощо // <http://www.gender.univer.kharkov.ua/diss>.

² Згідно Бази даних, створеної за матеріалами архівів Російської Державної Бібліотеки, протягом 1991 – 2008 рр. в Росії було захищено 37 докторських і 279 кандидатських дисертацій з гендерної проблематики // <http://www.rsl.ru>.

³ Див., зокрема: Зыкова И.В. Гендерный компонент в структуре и семантике фразеологических единиц современного английского языка. АҚД. 10.02.04. – Московский государственный лингвистический университет, 2002; Васюк В.В. Концепт «женщина» в статике и динамике фразеологии английского языка. АҚД. 10.02.04. МГУ им. М.В.Ломоносова, 2002; Шишигина О.Ю. Объективация концепта «женщина в английской фразеологии». АҚД. 10.02.04. Барнаульский государственный педагогический университет, 2003.

⁴ Серед них : Артемова А.В. Эмотивно-оценочная объективация концепта «женщина» в семантике фразеологических единиц: на материале английской и русской фразеологии. АҚД. 10.02.20. – Пятигорск, 2000; Хакимова Г.Ш. Гендерный фактор в английских паремиях в сопоставлении с русским. АҚД. 10.02.04. Башкирский государственный университет, Уфа, 2003.

іншою слов'янською⁵ або неслов'янською⁶ мовою. Особливо нечисленними у вітчизняній гендерній лінгвістиці є праці, де аналізуються фразеосистеми окремих слов'янських мов⁷. Предметом опису в них виступають, як правило, найбільш традиційні базові фрагменти національних фразеологічних корпусів. Тобто одиниці, що передаються з покоління в покоління, майже не змінюючись. Поза увагою дослідників в той же час залишається великий масив новітньої слов'янської фразеології. Зокрема вирази з гендерним компонентом в семантиці, які відображають зсуви в соціальних стереотипах, що сталися в кінці ХХ – на початку ХХІ століття під впливом змін в політиці і економіці слов'янських країн.

Для з'ясування того, як згадані вище обставини позначилися на розвитку однієї з найбільш консервативних підсистем мови – її фразеології, ми звернулись до словників чеської мови посттоталітарного періоду [3; 4; 8]. Висновки, отримані нами при аналізі фразеологічного матеріалу, зокрема усталених іменних словосполучень з гендерним компонентом⁸, склали зміст даної статті.

З огляду на розбіжності, існуючі в трактуванні поняття гендер у сучасній науці, зупинимось спочатку на вжитій нами термінології. Так, зокрема зазначимо, що термін гендер ми використовуємо в значенні «соціальна стать», «соціальні та культурні аспекти статі», тобто в тому ж самому, що і автор праці « Пол і гендер: про розвиток мужності й жіночості» (1968р.) американський психоаналітик Роберт Столлер. Гендерними стереотипами називаємо «сформовані в межах певної культури соціальні стереотипи, які представляють собою спрощені схематизовані та стійкі образи представників обох статей та їх статтево-рольової поведінки», а гендерною роллю – «набір зразків поведінки, що у членів соціуму асоціюються з приналежністю особи до певної соціальної статі». Виходячи з цього, вважаємо маскуліність та феміність двома базовими поняттями гендеристики, які у формі нормативних узагальнених уявлень та установок визначають те, якими мають бути чоловіки і жінки та чим їм належить займатись в певному суспільстві в певну епоху [1: 138-143]. Принагідно зауважимо, що всі згадані тут поняття ми відносимо до соціальних (а не біологічних) категорій, регламентуючих вимоги суспільства до чоловіків і жінок (до зовнішності, поведінки, особистих якостей, захоплень, інтересів, професійних занять, освіти, спеціальності, міжособистісних стосунків тощо) з огляду на їх соціальну стать. Незважаючи на те, що поведінка реальних чоловіків та жінок у соціумі іноді дещо відрізняється від існуючих у ньому поведінкових гендерних стереотипів, стереотипні уявлення про маскуліність та феміність відіграють тим не менш важливу роль у житті суспільства. У зв'язку із цим і набуває такого великого значення дослідження відображення гендерності у фразеології.

⁵ Кагушина Е.А. Гендерные аспекты фразеологии в массовой коммуникации. АКД. 10.02.19. – Ижевск, 2003.

⁶ Магамедова М.М. Сопоставительное исследование гендерной лексики и фразеологии лезгинского и русского языка. АКД. 10.02.20. Махачкала, 2006.

⁷ Архангельская А.М. «Чоловік» у слов'янських мовах. – Рівно, 2007. – 447 с.

⁸ Іменними називатимемо в даному випадку словосполучення, що складаються з іменника в називному відмінку та залежних від нього поширювачів – прикметників, іменників в прямих та непрямих відмінках.

А тепер звернімося до конкретного матеріалу. Як показав аналіз новітніх чеських фразеологізмів з погляду повноти передачі усталених нормативних уявлень та установок, що мають безпосереднє відношення до соціальних і культурних аспектів статі, більшість одиниць, якими останнім часом поповнилась чеська фразеологія, співвідносяться з маскулінним гендерним стереотипом. Всупереч постійному зростанню в Чехії ролі жінок на виробництві та в соціумі, підвищенню їхнього впливу на суспільне життя і розгортанню жіночого руху феміністичний стереотип у сучасній чеській фразеології залишається представленим вкрай слабо [9:6]. Збереження і в нових суспільно-політичних умовах у чеській фразеології стійкого маскуліноцентризму у формі переважної репрезентації нею маскулінних характеристик, як видається на перший погляд, відображає постпатріархальний характер сучасного чеського соціуму.

Ця помічена нами тенденція до асиметрії в репрезентації у фразеології маскулінних і фемінінних стереотипів знаходить своє вираження не лише на квантитативному, але й на квалітативному рівні. Повною мірою це стосується і досліджуваної нами тут групи іменних фразеологізмів. Стрижньові компоненти переважної частини цих чеських неофразеологізмів своєю семантикою пов'язані з т. зв. «великим соціумом» – позасімейним суспільним простором, який в традиційній культурі вважається сферою реалізації переважно чоловічих інтересів. В функції стрижньових слів у таких виразах виступають назви представника соціуму чоловічої статі, суб'єкта певної дії чи якості та слова з інших семантичних груп, використаних у функції вторинної номінації.

Серед новітніх іменних фемінінних фразеологізмів нами не виявлено одиниць з назвами жінки як носія соціальної статі. Практично майже немає поміж них й словосполучень із стрижневим компонентом – лексемою на позначення професії. Не з'явилося останнім часом і нових фемінінних виразів, де у такій функції використано, наприклад, зооніми.

Що стосується новітньої маскулінної фразеології, то цікаві спостереження відносно пануючих в сучасному чеському суспільстві гендерних стандартів дозволяє зробити вже аналіз навіть самих тільки одиниць із стрижневим компонентом *člověk* в значенні «соціальної суб'єкт чоловічої статі». Таких виразів в словниках «постоксамитового» періоду нами виявлено декілька: на позначення «чоловіка, що за будь-яких умов виявляє активність» – *človek pro každé počasí*, дослівно «чоловік для будь-якої погоди», «надійного чоловіка» – *človek do nepohody*, дослівно «чоловік для негоди/непогоди» та *člověk do nehody*, дослівно «чоловік для нещасного випадку» [5:7]. Як свідчать тлумачні словники, основним для *člověk* в чеській мові завжди було значення «lidský jedinec» – «представник людського роду» безвідносно до статі [7:50]. З ним дане слово увійшло до складу біблеїзмів *stvořit člověka k obrazu svému* «створити людину досконалою» та *(být) boží člověk* «бути доброю, невибагливою, дещо наївною людиною».

В значенні «представник людського роду» лексема *člověk* зустрічається і в усталених виразах нерелігійного типу, дозволяючих охарактеризувати людину з погляду походження, статусу, професії, стану здоров'я і психіки, моральних якостей, причому без зв'язку з її приналежністю до певної гендерної групи. Маємо на увазі такі фразеологізми як: *člověk z lidu* «виходець з народу», *naš člověk* «представник колективу, спільноти», *prostý člověk* «пересічна людина», *malý člověk* «звичайна людина; провінціал; малюк», *člověk od pera* «писар, службовець; секретар, письменник, журналіст, публіцист», *zlatý člověk* «високоморальна,

доброчесердечна людина», *vyřízený člověk* «людина зі слабким здоров'ям, в поганому психічному стані» [6: 56]. В основному значенні для лексеми *člověk* «людина» вжито її і в низці дієслівних фразеологізмів, пор.: *vidět v někom člověka* «бачити в комусь (рівну собі) людину», *hledat v někom člověka* «помічати в іншому найкращі сторони його людської вдачі».

Цікаво, що серед чеських фразеологізмів «дооксамитового» періоду нам зустрілось лише одне словосполучення з лексемою *člověk*, вжитою у значенні «мужчина». До таких зокрема відноситься вираз *člověk na svém místě*, дослівно «чоловік на своєму місці», яким позначають «особу, високе суспільне становище якої пов'язане з її здібностями та відповідальним ставленням до обов'язків». Підставою для віднесення його до маскулінізмів стало існування дієслівного фразеологізму *být člověkem na svém místě* з варіантом *být mužem na svém místě* з семантикою «відповідати посаді за рівнем компетентності»; «добре влаштуватися в суспільстві». А також ще декількох виразів, побудованих за тією самою моделлю, однак тільки з компонентом *muž*: *být správným mužem na správném místě*, *být právným mužem na právném místě*, *být správným mužem na právném místě*, *být právným mužem na správném místě* «цілкомити відповідати посаді своїми якостями» [5: 117, 465].

Щоб розібратись, чому на початку XXI ст. в умовах відносно гендерної рівноваги в суспільстві у мовленні носіїв чеської мови з'явилися маскуліноцентричні фразеологізми, розглянемо культурно-історичні умови, в яких сформувався базовий фрагмент цієї національної фразеології. Для цього звернімо увагу на такий суттєвий для розуміння даної ситуації факт як тривале домінування чоловіків у життєзабезпеченні, внаслідок чого сформувалось і закріпилось їх лідерство в усіх суспільних сферах, обумовлене певним рівнем технологічного розвитку, воно вплинуло на формування маскуліноцентричного перекосу в суспільстві в цілому. В таких умовах одним із завдань культури, як своєрідного гармонізатора соціуму стало пом'якшення тиску «маскулінного пресу» через збільшення ваги загальнолюдських цінностей, тобто цінностей більш високого, ніж гендерні, рівня. Наслідком цього стала поява в чеській мові численних фразеологічних одиниць з лексемою *člověk* в значенні, не пов'язаному з приналежністю до певної статі.

Такою, вважаємо, ситуація залишалась приблизно до середини XIX ст., коли з приходом жінок у сфери, досі традиційно закріплені переважно за чоловіками, гендерний конфлікт у суспільстві почав слабшати. Під впливом зростаючої соціальної активності «слабкої» статі в суспільстві посилилось усвідомлення небажаності втрати чоловіками їхньої провідної ролі в позасімейному просторі, що викликало підвищення вимог до них як до членів соціуму. Це відображає збільшення фразеологізмів із стрижньовим компонентом *člověk* в значенні «особа чоловічої статі».

Соціальні зрушення тієї пори, що дали можливість жінкам здобувати освіту та професії, не позбавили, проте, суспільство від протистояння, викликаного природною гендерною нерівністю. Спроби досягти буквально сприйнятої міжстатевої рівності не принесли бажаних наслідків. Однак дозволили зрозуміти, що ігнорування соціумом об'єктивно існуючих міжстатевих відмінностей та боротьба за формальну гендерну рівність самі по собі стають дестабілізуючими факторами. Адаже гармонійно організований соціум – це не суспільство з формальною рівністю всіх у всьому. Відстоювання такої рівності в інтересах жіноцтва, навіть в суспільстві, де воно зазнає соціального приниження, породжує інший тип гендер-

ної нерівності. Оскільки не забезпечує усім рівних можливостей реалізувати себе відповідно до соціальної статі.

З огляду на це поява в чеській мові кінця ХХ ст. маскулінних фразеологізмів з компонентом *člověk* зі значенням «особа чоловічої статі» пояснюється, як нам видається, не стільки традиційним для цього національного колективу маскуліноцентризмом, скільки його здоровою реакцією на сучасні процеси у суспільстві. Зокрема на спрощене розуміння рівності між статями, притаманне вульгарному фемінізму. Наявність даних фразеологізмів показує, що чеське суспільство не підтримує цей спрощений підхід, сприймаючи його як загрозу своїм традиційним цінностям, відповідно до яких кожна соціальна стаття виступає організуючим центром своєї частини суспільного простору. І має там відповідно більші можливості для самореалізації. Для жінок – у т.зв. малому соціумі, в сім'ї, для чоловіків – за межами сім'ї, в професійній сфері. Саме з потреби зберегти базові принципи побудови суспільства, в основі яких лежать природні особливості людини, і виникли, на нашу думку, вищезгадані чеські фразеологізми, які підкреслюють необхідність збереження провідної ролі чоловіків у позасімейному соціумі.

Не менш красномовно є поява в чеській мові ще одного маскулінного за своїм характером фразеологізму *běžec na dlhé tratě*, дослівно «бігун на довгі дистанції», яким позначають «чоловіків, що досягли успіхів завдяки своїй витривалості». Вираз цей з позитивною конотацією прийшов зі спортивної сфери, де є назвою марафонця. Причому незважаючи на те, що у чеській мові є іменник *běžkyně* на позначення жінки «учасниці змагань з бігу», аналогічного до вищезазначеного із маскулінативом *běžec* вислову немає. Як і не має гендерної маркованості в усіх своїх значеннях: «бігти», «брати участь», «працювати», «йти», «посуватися» та ін. дієслово *běžet*.

В сучасному чеському соціумі уявлення про виснажливу трудомістку роботу, яка раніше асоціювалась з участю у марафоні, поширилось на далекі від спорту види діяльності. Наприклад, на політику, внаслідок чого виник і здобув поширення в мовленні вираз *parlamentní maraton*, дослівно «парламентський марафон».

Маскулінний характер вислову *běžec na dlhé tratě* надає не лише маскулінатив *běžec*, вжитий в якості стрижньового компонента цього фразеологізму, але й інші елементи виразу. Зокрема лексема *tratě*, значення якої («головна магістраль», «залізнична колія», «авіалінія», «трамвайна лінія», «автобусний маршрут» і навіть «прокатний стан») асоціюються з важкою фізичною працею чоловіків. А також виразним маскуліним характером притаманним іншим виразами з *tratě*, вживаним в чеській спортивній термінології, наприклад, *běh na střední trati* – «біг на середню (спринтерську) дистанцію». Тому поширення в сучасному чеському мовленні виразу *běžec na dlhé tratě* є свідченням закріплення в суспільній свідомості уявлення про політику як суто чоловічу діяльність.

Окрему групу в новітніх маскулінних фразеологізмах утворюють вирази, з стрижньовими компонентами-маскулінативами *prác, propírač, převlékač*, що не зустрічаються в чеській мові поза фразеологією. Так чехи називають осіб чоловічої статі, які порушують законодавчі та етичні суспільні норми: «використовують незаконні кошти», «змінюють заради власної вигоди переконання та членство в партії». Це фразеологізми *prác špinavých peněz* «той, хто відмиває брудні гроші», *přepírač špinavých peněz* «той, хто неодноразово перемиває гроші» та *převlékač kabátů*, дослівно «той, хто перевдягає пальто»

– про осіб, які часто змінюють свою партійну приналежність. Парадоксальним є те, що ці маскулінативи утворено від дієслів, що мають зв'язок зі сферами, в яких більшою мірою виявляють себе жінки, пор.: *prát* «прати, мити, промивати», *přepírat* «наспіх прати, прополіскувати, споліскувати», *převlékat (se)* «переодягати(ся), перевдягатися», та *prát prádlo* прати білизну, *prát brambory, salát* мити картоплю, салат, *převlékat si šaty* «змінювати одяг», *převlékat se do domácích šatů* «переодягатись в домашній одяг». Негативне ставлення до незаконних дій чоловіків в політиці та економіці, крім поданих вище, відображає ще низка близьких за семантикою фразеологізмів, побудованих за іншими моделями: *prádelna špinavých peněz, praní špinavých peněz, prát špinavé peníze, prát peníze, přeprat špinavé peníze, čistírna špinavých peněz, čistit špinavé peníze, čistění špinavých peněz; přehodit kabátek, převlékání kabátů, převlékat kabát, převléknout dres, převléknout kabát, převrátit kabát, obléknout či dres, vyměnit dres*.

Незважаючи на те, що переважна більшість чехів сьогодні живе в містах, в чеській мові продовжують з'являтися фразеологізми із зоонімами *kůň* «кінь», *pes* «собака», *brouk* «жук». Численні усталені вирази з цими стрижньовими компонентами, які з'явилися в попередні століття, дозволяють охарактеризувати людину з (її фізичний та психічний стан, соціальний статус, поведінку), причому безвідносно до статі. Так, наприклад, запозичене словосполучення *trojský kůň* є номінацією особи, яку використовують в якості засобу обману або ускладнення ситуації. За допомогою цілої низки власномовних одиниць із лексемою *kůň* передаються такі якості як «велика фізична сила» (*silný/ mít silu jak kůň*), «витривалість» (*vydržet / snést jako kůň*), «терплячість» (*zkusit/ zkoušet jak kůň*), «працьовитість» (*dřít jako kůň, potit jak kůň*), особливості поведінки як «войовничість» (*bit/ mlátit kolem sebe jako splašený*), «шумна рухливість» (*dupat jak kůň*).

Вирази із *kůň*, які з'явилися в сфері бізнесу та політики в кінці ХХ – на початку ХХІ ст. в мовленні урбанізованих носіїв чеської мови, *bílý kůň* «пограбований підприємець»; «підприємець-підставна особа» та *černý kůň* «переможець в протистоянні завдяки силі», на відміну від тих, що складають базову частину даної фразеології, мають виразний маскуліний характер. Відображають негативне ставлення суспільства до змін пріоритетів в діяльності чоловіків. Зокрема реакцію на криміналізацію сфери бізнесу та активізацію спроб вирішувати суспільно значимі питання силовим шляхом.

Характеристику поведінки людини незалежно від її гендерної приналежності дають і традиційні чеські фразеологізми із лексемою *brouk* «жук», наприклад: *divný brouk* «вередун», *dělat jako brouk* «робити щось дуже енергійно, терпляче». Новий вислів *mrtvý brouk*, дослівно «мертвий жук», який вживають щодо представників чоловічої статі, які ухиляються від вирішення проблем, виявляючи байдужість та бездіяльність, а також похідний від нього *dělat mrtvého brouka* говорить, на наш погляд, про гостру потребу в чоловіках-лідерах, здатних в нових соціально-політичних умовах не забалакувати проблеми, а цілеспрямовано та активно діяти.

Доповнилась новими виразами *hlídací pes* та *hlídací pes demokracie* і група фразеологізмів з компонентом *pes* «собака». За допомогою одиниць, що увійшли до неї в попередні сторіччя, передається ціла низка різноманітних характеристик людини, непов'язаних з її приналежністю до статі. Наприклад, нерівність у стосунках між людьми у сім'ї та на виробництві, між керівником і його підлеглим, дорослим і дитиною. А ще між дво-

ма чоловіками, зв'язаними угодою чи спільною діяльністю. Такі фразеологізми стосуються суспільно значимих якостей людини, наприклад, відданості, пор.: *být jak velký pes někomu*. Називають негативні фізіологічні та психологічні стати: «зголоднілість» (*být hladový jak pes* «бути голодним як собака»), «знесиленість» (*být hubený/vyzahlý/vychrtlý jak pes* «бути худим/кістлявим/виснаженим як собака»), «втомленість» (*utahaný jak pes* «бути замученим як собака»), «злостивість» (*být na někoho něco pes/jak pes* «накидатися на кого як (злий) собака»), «лайливість» (*být vztelký jak pes*), «байдужість» (*oklepat se/otřepat se/otřást se jak pes* «обтруситися як собака»), «самотність» (*opuštěný jak pes* «самотній як собака»).

Нове словосполучення *hlídací pes demokracie* народжено як відповідь на зміни в житті, що сталися після оксамитової революції. Воно утворилось на основі вже існуючого в мовленні працівників охоронної служби *hlídací pes* «сторожовий собака» та використовується щодо осіб, які контролюють демократичні зміни в суспільстві.

Свідченням маскуліноцентричного вектору сучасного чеського суспільного життя є майже повна відсутність серед новітньої фразеології фемінних одиниць, номінуючих жінку як носія соціального роду поза сімейним простором. Наявність лише одного такого виразу в кількох обстежених нами словниках фіксує такого типу, причому з яскраво негативною конотацією, *zahrávačka s ohnem*, дослівно «жінка, яка грається/жартує з вогнем», на позначення «представниць слабкої статі з нерозсудливою, легковажною поведінкою» може розглядатися в даному разі як випадок, що тільки підтверджує правило своєю винятковістю.

Цікаво, що і в цьому випадку гендерна маркованість розвинулась за відсутності її у словосполучення *zahrávat s ohnem* «бути необережним з вогнем», на базі якого воно виникло. Додамо до цього, що всі раніш існуючі в чеській мові усталені словосполучення із *zahrávat*: *zahrávat si se zdravím* «легковажити здоров'ям», *zahrávat se s láskou* «бути легковажним в коханні», виражали негативне ставлення до проявів нерозважливості, невиправдано ризикованої поведінки людини незалежно від її статі.

Створюється враження, що так само жодної гендерної маркованості не має і дієслово *zahrávat*. Проте це не зовсім так. Тлумачні словники чеської мови зафіксували у нього випадки маскулінної маркованості [7:537]. Зокрема в термінології тих видів спорту, якими займаються переважно чоловіки (бокс, футбол та под.) . Маємо на увазі такі значення цього слова як: «завдавати удару», «посилати м'яч у ворота» – *zahrávat míč do branky*, вибивати м'яч в аут» – *zahrávat míč do autu*, «відпасовувати м'яч» – *zahrávat směr míči při hře* [10:602].

Заради об'єктивності змалюваної нами картини, зауважимо, що свою маскулінну заангажованість дієслово *zahrávat* виявляє не завжди. Так, словники не відзначають жодних гендерних обмежень при його використанні в термінології тенісу, шахів (*zahrávat si s kým šachy, tenis* «грати з кимось в шахи, теніс»), колективних ігор (*zahrávat si na schovánou* «грати у схованки», *zahrávat si na vojáky* «погратися в солдати»), у мистецтві (*zahrát valčík* «зіграти вальс», *zahrát hlavní roli* «виконати головну роль», *zahrát na klavír* «грати на роялі»).

З огляду на невикористання в чеській мові дієслова *zahrávat* в якості фемінатива та на відсутність парного маскулінатива (іменника чоловічого роду) до слова *zahrávačka*,

його вживання в якості суб'єкта дії⁹ нам видається в даному разі не випадковим. І навіть якоюсь мірою симптоматичним. Оскільки, з одного боку, засвідчує стійку маскуліноцентричність гендерних орієнтирів чеського суспільства, а з іншого, говорить про подальше посилення конкуренції між суспільними стандартами. Тими, що визначали поведінку жінок в даному соціумі до середини XIX ст., та тими, що актуалізувались і почали поширюватись в ньому пізніше під впливом емансипації [2,192]. А отже, про нове загострення конфлікту між старими і новими гендерними стереотипами кінці XX – на початку XXI ст., викликане дрейфом суспільних стереотипів взагалі.

Зсувами в гендерних стереотипах у чеському суспільстві та гострою реакцією на це зумовлена поява ще одного фемінного фразеологізму *bilé maso*, дослівно «біле м'ясо». Ним чехи позначають «жінок легкої поведінки». Стрижневим компонентом тут виступає одиниця на позначення неживого, яку використовують в значеннях: 1. «тіло мертвої тварини» (*hověží, vepřové, telecí, skopové maso* «яловичина, свинина, телятина, баранина»); 2. «м'ясний продукт певної якості» (*libové, tlusté maso* «пісне, жирне м'ясо») або «певним чином приготовлений» (*uzené, dusené maso* «копчене, тушковане м'ясо»). Згідно Словника чеської фразеології та ідіоматики [66:168], вираз *bilé maso* до 80-х років XX ст. чехами використовувався виключно як назва елітного продукту харчування – ніжного м'яса молодих тварин для страв з витонченими смаковими якостями. Внаслідок процесів, що проходили після оксамитової революції, на основі вже існуючого словосполучення *bilé maso* виник новий фразеологізм з негативною конотацією. Гострота соціального конфлікту в чеському соціумі, якому завжди було притаманне тяжіння до сімейних цінностей, викликала до життя ще один подібний вираз *obchod s bílým masem*, що поширилось у значенні «нелегальна проституція».

Аналіз неофразеологізмів кінця XX – початку XXI ст. із гендерним компонентом семантики під кутом їх співвіднесеності з двома частинами суспільного простору – великим і малим соціумом, показав свою ефективність. Він дозволив нам помітити дві базові тенденції, характерні для даного національного колективу, що чітко простежуються і у мові. Зокрема в її фразеології.

По-перше, тенденцію до маскуліноцентризму, яка знаходить своє вираження переважно в позасімейному просторі та виявляє себе в поповненні сучасної чеської мови здебільшого усталеними виразами-мускулінізмами.

По-друге, тенденцію до феміноцентризму, яка виявляє себе значною мірою в сімейному просторі та реалізується в мові через поповнення її виразами-фемінативами в межах цього простору.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бульчев И.И. О содержании ключевых понятий гендеристики// Вестник Ивановского государственного энергетического университета. – 2005. – Вып. 2. – С. 138-143.

⁹ Номінація особи жіночої статі, утворена від іменника чоловічого роду дериваційним (афіксальним) шляхом.

2. Немищенко Г.П. Отражение «гендерных» проблем в славянском словообразовании //Відображення історії та культури народу в словотворенні : Доповіді XII Міжнародної наукової конференції Комісії зі слов'янського словотворення при Міжнародному комітеті славістів (25-28 травня 2010 р., Київ, Україна) / Упорядкування та наукове редагування Н.Ф.Клименко і Є.А.Карпіловської. – К.: Видавничий дім Дмитра Бураго, 2010. – с.192-20.
3. Nová slova v češtině. Slovník neologizmů. 1. Kolektiv autorů pod vedením O.Martincové.- Praha :Academia, 1998. – 356 s.
4. Nová slova v češtině. Slovník neologizmů. 2. Kolektiv pod vedením O.Martincové. – Praha: Academia, 2004. – 568 s.
5. Slovník české frazeologie a idiomatiky. Výslovy slovesné. – Praha: Academia, 1994. – 757 s.
6. Slovník české frazeologie a idiomatiky. Výrazy neslovesné. – Praha: Academia, 1988. – 511 s.
7. Slovník spisovné češtiny pro školu a veřejnost. – Academia, 2007. – 646.
8. Sochová Z., Poštolková B. Co v slovnících nenajdeme. –Praha: Portál, 1994. – 205 s.
9. Тараненко О.О.Принципи антропоцентризму в системі мовних координат і сучасний гендерний рух// Мовознавство, 2005, № 1. – с.3-25.
10. Чесько-український словник у двох томах. 2. – К.: Наукова думка, 1989. – 711 с.

УДК 811.161.2'42

*Домилівська Л.В.
(Київ, Україна)*

ЮРІЙ ЯНОВСЬКИЙ В ДОСЛІДЖЕННЯХ МОВОЗНАВЦІВ – НАСТУПНИКІВ КИЇВСЬКОЇ ІСТОРИКО-ФІЛОЛОГІЧНОЇ ШКОЛИ

У статті проаналізовано лінгвістичні праці вчених Київської історико-філологічної школи, присвячені аналізу художньої творчості Ю. Яновського.

Ключові слова: *вербалізована (мовна) свідомість, мовний символ, Ю. Яновський, Київська історико-філологічна школа.*

В статтє проанализированы лингвистические работы ученых Киевской историко-филологической школы, посвященные исследованию художественного творчества Ю. Яновского.

Ключевые слова: *языковое сознание, языковой символ, Ю. Яновский, Киевская историко-филологическая школа.*

This article analyses philological works, dedicated to Y. Yanovsky's individual style.

Key words: *language consciousness, language symbol, Y. Yanovsky, Kyiv historic and philological school.*